חיי שרה ג

א. „ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וגו׳״[1] — איז רש״י מעתיק פון דעם פסוק די ווערטער „האהלה שרה אמו״ און איז מפרש: „ויביאה האהלה והרי היא שרה אמו כלומר ונעשית דוגמת שרה אמו[2] שכל זמן ששרה קיימת הי׳ נר דלוק[3] מע״ש לע״ש וברכה מצוי׳ בעיסה[4] ועגן קשור על האהל, ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו״.

מפרשים[5] טייטשן, אז רש״י איז מדייק זיין פירוש פונעם וואָרט „האהלה״ וואָס שטייט פאַר „שרה אמו״[6]: אויב דער פשט וואָלט געווען ווי ס׳זעט אויס אין פשטות אז „שרה אמו״ איז דער אָפּטייטש פון „האהלה״ (אין אהל פון שרה אמו), האָט געדאַרפט שטיין „אהלה שרה אמו״[7] אָדער „לאהל שרה אמו״; עס קען אָבער ניט שטיין „האהלה״ (מיט א ה״א הידיעה) וואָס באַדייט אז ס׳איז שוין ידוע וועמענס אהל דאָס איז[8]. דערפון נעמט רש״י דעם פירוש אז מיט „ויביאה (יצחק) האהלה״ איז דער ענין אפגעשלאָסען, און „שרה אמו״ איז נאָך אַן ענין — „והרי היא שרה אמו״.

לויט דעם הסבר איז אָבער ניט פאַרשטאַנדיק:

א) פאַרוואָס איז רש״י (וואָס יע־דער וואָרט זיינער איז אויסגערעכנט) מעתיק פון פסוק אויך דעם וואָרט „אמו״: דער דיוק און הכרח איז דאָך פאַרבונדן מיט דעם וואָס נאָכן „ה־אהלה״ קומט „שרה״ — און וויבאלד דאָס וואָרט „אמו״ איז ניט נוגע צום דיוק האָט ער עס ניט געדאַרפט מעתיק זיין?

ב) פאַרוואָס טייטשט רש״י אז „וה״ה שרה אמו״ מיינט „שכל זמן כו״״ — אז ס׳זיינען געווען דערביי נסים, און באַנוגנט זיך ניט מיט זאָגן אז אירע מעשים זיינען געווען ווי „שרה אמו״[9]?

ג) אַנגעמענדיק, אז רש״י האָט א הכרח אז דערביי איז געווען א נס — ס׳איז אָבער ניט מוכרח אין פששי״מ וואָס פאַר א נס איז געווען, ועאכו״כ אז ס׳איז ניט מוכרח אז עס זיינען געווען מער ווי איין נס, און נאָכמער אז עס זיינען געווען די אַלע דריי פרטים; [און ווי מ׳זעט אין תיב״ע[10]

---

1) פרשתנו כד, סז.

2) ברש״י כת״י ובדפוס ראשון ושני דרש״י — בסדר הפוך: „ויבאה • האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא (כ)שרה אמו״.

3) בדפוסים שבהערה 2 מוסיף (לאחרי „נר דלוק״) „באהל״. וראה לקמן הערה 8, 9. ובדפוס ראשון: נר דולק. וראה לקמן סוף הערה 32.

4) בדפוס שני: בפת ובעיסה.

5) רא״ם, גו״א, ש״ח, משכיל לדוד, דקדוקי רש״י, ועוד.

6) ראה גם זח״א קלג, א.

7) כי כל תיבה שצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה ה״א בסופה (רש״י לך יד, י).

8) ראה גם אבי עזר לראב״ע כאן. וברמב״ן חסר הנסמך כו׳.

•) בדפוס שני: הביאה.

9) וכמו״ש בת״א „וחזא והא תקנין עובדהא כו׳״. ולהעיר שגם בת״א מפרשים (נתינה לגר) שדיוקו הוא מה״א הידיעה וחסרון הנסמך.

10) עה״פ (אלא שמפרש הענין ד„נר דלוק״ באו״א — ראה לקמן הערה 29). וכ״ה בזהר שם (שם נ, א). ובפס״ז עה״פ — רק בנוגע להענן. וראה של״ה פרשתנו (רפד, א בהגהה) הטעם שבזהר נזכר רק נר דלוק. וברמב״ן כאן רק „הייתה ברכה מצוי׳ בעיסה״.

(הגם ער איז ווייטער פון דרך הפשט ווי פרש"י) אז ער ברייגט נאר דעם פרט פון נר דלוק].

ב. מ'וואלט געקענט זאגן, אז די דריי פרטים וואס רש"י ברענגט בפי־רושו זיינען טאקע ניט מוכרח לויט פשוטו של מקרא, נאר ער ברייגט דעם דרש פון מדרש רבה אין שייכות צום פשט הכתוב, און דערפאר צייכנט רש"י אן דעם מקור[11] ביים סיום פון זיין פירוש: „בראשית רבה"[12];

[וואָרום פון די כתבי יד פון פירוש רש"י[13] איז קענטיק אז דעם ציון „בראשית רבה" דא איז דאס רש"י־ס לשון — ניט א הוספה פון די מע־תיקים, ווי ביי א סאך אנדערע מראי מקומות אין זיין פירוש]

אבער לבד זאת, וואס אנגעמענדיק אפילו אז די דריי געבראכטע ענינים זיינען גענומען און מיוסד נאר אויף דער דרשה פון בראשית רבה, איז ניט פארשטאנדיק: אויב אזוי (א) פארוואס איז רש"י משמיט דעם פערטן פרט וואס ווערט געבראכט אין מדרש — „דלתות פתוחות לרווחה" — וואס אויך דערמיט איז רבקה געווען „דוגמת שרה אמו"[14]; (ב) פארוואס שטעלט רש"י די דריי פרטים אין א געע־דערטן (און נאכמער — א) פאר־קערטן סדר ווי זיי ווערן געפעכט אין מדרש („ענן קשור על פתח האהל .. ברכה .. ונר דלוק וכו'")*14.

ובאמת איז מלכתחילה שווער צו זאגן אז רש"י מיינט דערמיט בלויז אראפברענגען א דרשת חז"ל: ס'האט זיך געפרעט פיל מאל אין הסברת הט־עם, פארוואס רש"י דערמאנט ניט בדרך כלל דעם מקור פון די פירו־שים וואס האבן א יסוד אין מדרשי חז"ל, ווייל אויך די פירושים זיינען געבויט און געגומען פון פשוטו של מקרא (איז זייער „מקור" דער פשט הכתוב)[15]; און אין פאל ווען אזא פירוש פון מדרשי חז"ל איז ניט אינ־גאנצן לפי פשש"מ און רש"י ברייגט אים נאר דערפאר וואס דער פשוט'ער פשט איז ניט „גלאטיק" וכדומה[16] — דעמאלט באווארענט עס טאקע רש"י און איז מקדים: „רבותינו דרשו" וכיו"ב[17].

איז ניט מובן: ממנ"פ, אויב די אלע דריי זאכען זיינען מוכרח אין פשש"מ דארף רש"י ניט צוגעבן די ווערטער „בבראשית רבה"; און אויב ס'איז ניט מוכרח אין פשש"מ און ער ברייגט דאס נאר אלס מדרש חז"ל וואס איז נוגע אין פשש"מ, האט רש"י גע־

---

11) אע"פ שברוב המכריע דפירושיו אינו מציין המקור. וכמו בפסוק שלאחריו דקטורה זו הגר שהוא ג"כ בב"ר כאן.

12) פ"ס, טז.

13) וכ"ה בדפוס ראשון ושני דרש"י.

14) במדרש שם מוסיף עוד ומסיים „קוצה חלתה בטהרה וקוצה עיסתה בטהרה". אבל ענין בפ"ע הוא — ראה יפ"ת ופי' מהרז"ו (וכ"ה בגר"א ולבוש האורה לפירש"י); וחושב כאן ד' דברים (ולא כב"ידי משה" שם).

15) בכמה כ"י (הובא בב"ר הוצאת תיאדור כר) אי' „נר דלוק" לפני „ברכה מוטלת בעיסה".

16) וכדברי רש"י עצמו בכ"מ — בראשית ג, ח. ועד"ז שם, כד. ועוד.

17) ולפעמים מציין המקור — לשלול מרז"ל אחר ומפני שנוגע לפירושו. היינו כאשר הדרשה נמצאת בכ"מ בדרז"ל בשינויים ורש"י מציין למקום א' לומר שכוונתו להדרשה כמו"ש במקום ההוא דוקא — וראה לקו"ש ח"ה ע' 171 בביאור פירש"י וישלח (לו, ג), לקו"ש חי"ג ע' 101 ואילך. ובכ"מ.

דאַרפט מקדים זיין און אונטער־שטרייכן: „רבותינו דרשו שכל זמן ששרה קיימת כו׳".

ג. איז דער ביאור אין דעם:

די שוועריקייט וואָס רש״י באַוואַרנט איז אין די אַלע דריי ווערטער „האהלה שרה אמו", וואָס ער איז מע־תיק, וויייל אויבנאויף זיינען זיי איבעריג: די תורה איז דאָ אויסן צו דערציילן אַז וועז רבקה איז אַנ־געקומען מיט אליעזר׳ן און אליעזר האָט באַלד, נאָך זייענדיק אין דרויסן, דערציילט יצחק׳ן וועגן אַלץ וואָס מיט אים האָט פאַסירט האָט יצחק דערנאָך אַריינגעבראַכט רבקה׳ן און זי געזומען פאַר אַ פרוי — האָט דאָך דער פסוק בלויז געדאַרפט זאָגן: „ויביאה יצחק (אליו*[17]) ויקח את רבקה ותהי לו לאשה". וואָס גיבן צו די ווערטער „האהלה שרה אמו"[18] ?

איז דערפון פאַרשטאַנדיק אַז „האה־לה שרה אמו" איז מוסיף עפעס וואָס איז נוגע צום אויספיר: „ויקח את רבקה ותהי לו לאשה" — דערמיט זאָגט תורה דעם טעם און סיבה וואָס האָט באַוואויגן יצחק׳ן צו נעמען רב־קה׳ן, ביז דעם איז עס ביי אים ניט געווען קיין דבר מוחלט.

ד.ה. הגם אליעזר האָט דערציילט יצחק׳ן וועגן דעם וואונדערליכן ני־סים׳דיקן אופן ווי אַזוי עס איז אַלץ געשען, געווי לויט די סימנים וואָס ער האָט זיך געשטעלט — „גלה לו נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו"[19] — וואָס דאָס אַלץ האָט אליעזר אַנגענו־מען אלס אַ באַווייז אַז „אותה הוכחת לעבדך ליצחק"[20], אַז רבקה איז מיט אירע מעלות פאַסיק צו זיין יצחק׳ס פרוי; פונדעסטוועגן איז יצחק נאָך ניט געווען אינגאַנצן זיכער אַז זי איז טאַקע בדומה צו זיין משפחה, צו זיין מוטער שרה אין צדקות וכו׳ (וואָס צו־ליב דעם האָט אברהם געשיקט אלי־עזר׳ן „אל ארצי ואל מולדתי וגו׳"[21], ביז עס איז געווען „ויביאה גו׳ האה־לה שרה אמו"[22].

און וויבאַלד אַז ביים „ויביאה יצחק האהלה וגו׳" איז געקומען יצחק׳ס החלטה, מוז מען זאָגן, אַז ער האָט געזען גרעסערע נסים און וואונדער (פון די פריערדיקע), וועלכע האָבן אַרויסגעבראַכט די פולע התדמות צו

---

*) ומזה משמע, שד׳ דברים אלו גרמו שישא את רבקה ולא (רק) מה שקוצה חלתה בטהרה כו׳ (ראה לעיל הערה 14). והל׳ „עושה כמעשה אמו", ר״ל ע״ד פירוש הגר״א ברש״י בפסוק שלפנ״ז (כד, סו).

*17) ע״ד ויצא כט, כג. או שג״ז מיותר, כיון שמסיים „ותהי לו".

18) להעיר מקושיית האלשיך כאן: ולא הול״ל אלא ויקח את רבקה.

19) פרש״י כד, סו.

20) פרשתנו כד, יד. וראה בפרש״י.

21) פרשתנו כד, ד. וראה פרש״י שם, יד. שם, כא (ד״ה משתאה: (דאף „שראה דברו קרוב להצליח — כי נתקיימו סימניו כו׳, מ״מ) „אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו").

22) וכן משמע קצת מב״ר שם, שלאחר שמבאר הענינים שהיו אצל שרה וחזרו כשבאת רבקה, מסיים: וכיון שראה אותה שהיא עושה כמעשה אמו׳ .. מיד ויביאה יצחק האהלה. ובפשטות, הכוונה שם היא גם להמשך הכתוב „ויקח את רבקה ותהי לו לאשה". וכ״ה דעת ר״י (עכ״פ — ראה לקמן הערה 33, שי״ל שאין בזה מחלוקת) בפדר״א (פט״ז) שלאחר שהביאה האהלה החליט ליקח אותה לאשה (אלא ששם הוא מטעם אחר). וראה אלשיך ומלבי״ם כאן.

משפחת אברהם און צו שרה בפרט[23]. און דאָס, לערנט רש"י איז טאָקע מרומז אין די ווערטער „האהלה שרה אמו" — ער האָט געזען אַ נס אין פאַרבינדונג מיט „האהלה", אַ נס אין צוזאַמענהאַנג מיט „שרה" און אַ נס אין שייכות מיט „אמו".

ד. און אויספירלעך לויטן סדר:

„האהלה" (מיט אַ ה"א הידיעה): אַ נס וואָס איז פאַרבונדן מיט דעם אהל, ד.ה. וואָס טיילט אויס דעם אהל פון אַלע אַנדערע אוהלים — אַז עס ווערט אַנגערופען „האהלה" מיט אַ ה"א הידיעה — דעם באַקאַנטן באַרימטן אהל — און דאָס פירט צום פאַרשטיין אַז דאָס מיינט „ענן קשור על האהל".

וואָרום מ'האָט שוין ענלעך צו דעם געלערנט ביים פסוק[24] „וירא את המקום מרחוק" אַז דאָס וואָס אַ געווי־סער מקום איז אויסגעטיילט (אין הייליקייט) ביז ער ווערט אַנגערופן „המקום" (מיט אַ ה"א הידיעה) איז דאָס געווען דורך דעם וואָס „ענן קשר על ההר".

פאַרשטייט מען אַז אויך דאָ איז די הדגשה „האהלה" (ה"א הידיעה) — אַנצודייטן אויפן זעלבן נס פון „ענן קשור על האהל", וואָס האָט דערמיט אויסגעצייכנט דעם אהל פון אַנדערע.

„שרה": אַ נס אין אַ זאָך וואָס האָט אַ באַזונדער שייכות צו שרה — וועלכע מען פאַרשטייט דערפון וואָס מען האָט שוין פריער געלערנט (אין פ' וירא). בשעת די מלאכים זיינען גע־קומען ווי „אורחים" צו אברהם'ן האָט ער זיך אליין פאַרנומען מיט צוגרייטן און דערלאַנגען די מאכלים פאַר זיי; דערציילט אַבער די תורה וועגן איין אויסנאַם: „וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי וגו' סלת לושי ועשי עוגות"[25]. ד.ה. ניט קוקנדיק אויף אברהם אבינו'ס גרויסע השתדלות צו מקיים זיין די מצות הכנסת אורחים, ביז אַז ער אליין (כאָטש ער האָט געליטן גרויס צער אין יענעם טאָג) איז „געלאָפן" און געבראַכט פאַר זיי אַ בן בקר[26], האָט ער אַבער דאָס קנעטן און צוגרייטן די עיסה[27] אינגאַנצן איבערגעלאָזט פאַר שרה'ן — ווייל דאָס געהערט דוקא צו איר.

ובמילא, וויבאַלד אין אונזער פסוק איז אַנגעדייט, אַז ס'איז געשען אַ נס מיוחד אין עפעס וואָס האָט צו טאָן מיט שרה במיוחד, איז מובן אַז דאָס איז געווען בשייכות מיט דער עיסה: „ברכה מצוי' בעיסה".

„אמו": אויך אַ בן חמש למקרא וויים און באַמערקט (כאָטש ער האָט וועגן

---

23) ועפ"ז מובן (נוסף על המבואר לקמן בפנים ס"ד) מה שלא הביא רש"י הא ד"דלתות פתוחות לרווחה" שבמדרש, כי אי"ז חידוש שנתוודע אודותו רק כשהביאה האהלה, שהרי ידע ע"ד גמ"ח שלה לפני"ז מהנהגתה עם אליעזר (כד, יח ואילך. וראה פרש"י כד, יד).

ואפי' את"ל (בדוחק*) שהי' בזה חידוש על ההנהגה עם אליעזר בזה שהי' (דלתות פתוחות) לרווחה, הרי לא הי' בזה נס שזה דוקא ישפיע ויחליט שיצחק יקח את רבקה ולא הנסים כו' שסיפר לו אליעזר.

24) וירא כב, ד ובפרש"י.

*) דהרי זה שהי' דלתות פתוחות לרווחה אינו חידוש (עיקרי) שרבקה גמ"ח, שהרי גם לפני זה היתה גמ"ח במה שיש לה ולאחר נישואי' שאו הי' לה בית — הי' „דלתות פתוחות לרווחה" (ראה לבוש האורה כאן).

25) יח, ו.

26) שם, ז. וראה רמב"ן שם. ולהעיר, שבנוגע ל„בן הבקר" שנא' „ויתן אל הנער" פירש"י (זה ישמעאל) לחנכו במצות. משא"כ בכ' „האהלה אל שרה ויאמר מהרי גו" — לא פרש"י כלום.

27) אף שלוט אפה מצות בעצמו (וירא יט, ג).

דעם נאָך ניט געלערנט) אַז צינדן ליכט ערב שבת איז אַן אויס־נאָמלעכער ענין וואָס געהערט צו (פרויען בכלל און בפרט צו) „אמור".

איז בעת ער לערנט וועגן א נס וואָס איז פאָרבונדן מיט אמו פאָר־שטייט אויך דער בן חמש למקרא די שייכות מיט הדלקת נר שבת, זע־ענדיק ווי די מוטער טוט עס יעדן ערב שבת.

[און הגם אַז הדלקת נרות איז שייך ניט נאָר צו „אמור", נאָר אויך צו אַזעלכע וואָס זיינען פאָר דער חתונה (ווי דערקלערט ווייטער), איז עס אַבער ניט אומעטום און ניט אַלעמאָל ווי די הדלקת נרות פון „אמור" — וואָרום עס קען זיין אַז דער בן חמש האָט ניט קיין שוועסטער אַדער זיין שוועסטער איז גאָר קליין].

עפ"ז איז פאָרשטאַנדיק וואָס רש"י בריינגט ניט אַראָפ דעם פערטן ענין מיט וועלכן רבקה איז געווען ענליך צו שרה"נ — ווי מ'געפינט עס אין מדרש — וויבאַלד אַז אין פשטות גע־פינט זיך אין פסוק אַן אַנדייט בלויז אויף די דריי זאָכן.

עס בלייבט נאָך די שאלה: פון וואָ־נען איז געדרונגען אַז די ליכט האָבן געברענט אַזוי לאַנג — מערב שבת לערב שבת? אפילו ווען זיי וואָלטן געברענט אַגאַנצען מעת לעת[28] וכ־יו"ב[29] איז עס אויך א נס גדול!

די שאלה באַוואָרנט רש"י דערמיט וואָס ער איז מוסיף: „בראשית רבה" — אין דרך הפשט איז טאקע א ספק ווי לאַנג די ליכט האָבן געברענט, אַבער אַזוי שטייט אין בראשית רבה אַז די ליכט האָבן געברענט מערב שבת לערב שבת[30].

ה. לפ"ז ווערט אַבער נאָך מער ניט פאַרשטאַנדיק דער סדר אין פרש"י: „נר דלוק מער"ש לע"ש וברכה מצוי' בעיסה וענן קשור על האהל", וואָס ניט בלויז איז עס בהיפך פון זייער סדר אין מדרש, נאָר אויך פאַרקערט פונעם סדר ווי זיי זיינען מרומז אין פסוק ווי פריער דערקלערט („האה־לה" — ענן קשור, „שרה" — ברכה מצוי' בעיסה, „אמור" — נר דלוק וכו') —

[מען קען ניט זאָגן אַז דער סדר אין רש"י איז בהתאם מיט סדר ווי די דריי זאָכן האָבן פאַסירט ביי רבקה'ן, וואָרום אַננעמענדיק אפילו אַז זי איז געקומען ערב שבת פאַרנאַכט און צום אַלעם ערשטן האָט זי געצונדן ליכט, איז אַבער פשוט אַז דער נס פון „נר דלוק מע"ש לע"ש" האָט געקענט געזען ווערן נאָך דעם זען פון ענן קשור כו']

האָט דאָך רש"י געדאַרפט אַנהייבן (לויטן סדר ווי אין פסוק און אין מדרש) מיט „ענן קשור על האהל" — דער ערשטער נס וואָס האָט פאַסירט ביים רבקה'ס אַריינקומען אין אהל, און דערנאָך „ברכה מצוי' בעיסה" — א נס וואָס האָט זיך אַנגעזען באַלד אין

28) ראה במדרש אגדה עה"פ: „וכשהיתה מדלקת נרות בע"ש היו הנרות דולקות עד מוצאי שבת". וכ"י א' גם בב"ר (בהוצאה הנ"ל) — עד מוצ"ש. וראה עד"ז ב"ר פי"א, ב: פעם אחת כו'.

29) ראה (לדוגמא) ת"י „ומן יד נהרת בוצינא דטפת בזמן דמיתת שרה".

30) בב"ר פ"ס, טז (וכ"ה בילקו"ש) עה"פ: מלילי שבת ועד לילי שבת. אבל הכוונה היא מע"ש לע"ש. וכן מפורש בפי' מהרז"ו שם. הטעם לשינוי הל' ברש"י — ראה הערה 32.

איר התעסקות מיט דער „עיסה", און ערשט דערנאך דער נס פון „נר דלוק מע"ש לע"ש", וואס מען האט געזען בשלימותו ערשט ביים צווייטן ער"ש[31].

איז דער ביאור אין דעם:

וויבאלד אז דער ענין פון „האהלה שרה אמו" האט געבראכט דעם „ויקח את רבקה גו' לאשה", ווייל דורך דעם האט זיך ארויסגעוויזן אז זי איז גלייך צו שרה אמו, איז דאך פארשטאנדיק אז לכל לראש ובעיקר איז דא נוגע דער פארגלייך אינעם פרט פון צדקות וכו' —

און דערפאר ברענגט רש"י צום ערשטן דעם נס פון „נר דלוק מע"ש לע"ש", ד.ה. א נס אין א מצוה וואס זי האט געטאן, וואס דערביי ווערט ארויסגעבראכט איר מעלה, איר צדקות אין קיום המצוה[32];

נאכדעם קומט דער נס פון „ברכה מצוי' בעיסה", וואס איז אויך פאר־בונדן מיט אירע פעולות, אבער שוין ניט אין צוזאמענהאנג מיט א מצוה:

און ערשט דערנאך א נס אין א זאך וואס איז שוין אויסער פון אירע פעולות — „ענן קשור על האהל" — ניט אין א מצוה און אויך ניט אין א פעולה וואס זי האט געטאן.

ו. פון די ענינים מופלאים פון דעם פרש"י:

וויבאלד אז „ויקח את רבקה וגו'" איז געווען ערשט נאכדעם ווי ער האט ביי איר געזען „נר דלוק מע"ש לע"ש" ווי גערעדט פריער, זעט מען דערפון אז די הנהגה פון רבקה'ן איז געווען צו צינדן נרות שבת קודש אויך פאר דער חתונה[33].

---

31) ועפ"ז יומתק הסדר שבמדרש.

32) עפ"ז יש להסביר שינויי ל' רש"י מל' המדרש (ראה הערה 30 — אף שבדוחק י"ל שכך הייתה גירסתו במדרש): בפרש"י עיקר הענין בזה שה' נר דלוק שפעל על יצחק — הוא הנס בקיום המצוה שלה כבפנים, ולכן מדגיש „מע"ש כו'" זמן שמדלקת הנרות. משא"כ במדרש עיקר ההדגשה בענין זה הוא הנס שבזה, והנס הותחל מ„ליל שבת (ועד כו')", היינו אחרי הזמן שאפשר שיהי' דולק ע"פ הטבע. וי"ל שזהו גם ההפרש בל' פרש"י „נר דלוק" ובמדרש „נר דולק". אבל להעיר שבילקוט הובא (דברי המדרש): נר דלוק. (ובכמה כ"י (בהוצאה הנ"ל) גם בב"ר — נר דלוק). ולאידך, בדפוס ראשון דפרש"י: נר דולק. ואכ"מ.

33) בתוד"ה שנאמר (כתובות ז, ב) כ' דאיכא למימר דהכ' „ויברכו את רבקה גו'" מדבר בברכת אירוסין, אבל הרי מסיים: ונראה דאסמכתא בעלמא היא כו' ולא איירי פשט' דקרא בברכת אירוסין. וכן מפורש במס' כלה רבתי פ"א.

וע"פ הכלל „לא לאפושי במחלוקת" (נסמן בדרכי שלום (נדפס בשד"ח כרך י' בסופו) כללי הש"ס סרנ"ז) מסתבר דגם התי"ק בפדר"א (שבהערה 22): „וכחזן שהוא עומד ומברך את הכלה בחופתה כך עמדו וברכו את רבקה", ס"ל דאסמכתא בעלמא הוא (וראה רד"ל שם). ובפרט דדעת ר"י שם מפורש דהנשואין הי' רק כשבאת ליצחק, ואין לומר דר"י פליג בזה את"ק, דא"כ הול"ל דעתו אחרי „וכחזן כו'".

וגם את"ל שהיתה ארוסה (מדרש אגדה עה"פ ויקח האיש נזם זהב (פסוק כב). פס"ז עה"כ ויוצא העבד (פסוק נג). תוס' (בהדר זקנים) (עה"פ ויקח העבד עשרה גמלים (פסוק יח)), אבל ברוב מדרשי רז"ל ומפרשי התורה לא משמע כן) הרי לא חל על ארוסה חיוב הדלקת הנר (של נשואה) יותר מזו שאינה ארוסה, דהן לטעם דהנשים מוזהרות בו יותר „מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית" (שו"ע אדה"ז או"ח סרס"ג ס"ה

---

*) והסיום „ועד לילי שבת" — ה"ז עד ולא עד בכלל, ולהעיר מהמשך המשניות (אבות פ"ה מ"ב): עשרה דורות מאדם עד נח (דשניהם בכלל) כו' מנח ועד אברהם (דרק אחד מהם בכלל — וראה מפרשים במשנה — מחז"ו. תויו"ט. ועוד). וראה לעיל ע' 70 ואילך.

ובכמה כ"י (בהוצאה הנ"ל) „לילי שבת". (וכ"ה בילקוט שלפנינו).

נאָכמער: לויט דעת רש"י[34] איז דאָך רבקה בשעת דער חתונה געווען דריי יאָר אַלט, אין דעם עלטער וועלכן ט'איז נאָך ניטאָ דער חיוב פון מצות, און פונדעסטוועגן האָט זי שוין דעמאָלט מקיים געווען די מצוה פון הדלקת נרות[35].

ויתרה מזו — דאָס איז געווען אַן ענין (וסימן) עיקרי אויף צו מברר זיין אַז הרי היא שרה אמו, און צו מחליט זיין אויף „ויקח גו' לו לאשה". און בפרט אַז דאָ איז דאָך ניט געווען דער פאַל וואָס אַן איר ליכט צינדן וואָלט קיין שבת־ליכט נישט געברענט אין שטוב, וואָרום אברהם אבינו האָט דאָך מקיים געווען כל התורה כולה, אויך די מצות דרבנן (ווי רש"י ברענגט עס אַראָפּ[36]); און דער דין[37] איז, אַז אויב די פרוי בענטשט ניט קיין ליכט בע"ש (מאיזה טעם שיהי') דאַרף דאָס טאָן דער מאַן. דאַרף מען דאָך אַננעמען, אַז פון זינט שרה איז נפטר געווארן האָט אברהם (ויצחק) געצונדן ליכט[38] יעדער ערב שבת[39].

און פונדעסטוועגן האָט זיך רבקה ניט באַנוגנט מיטן ליכט־צינדן פון אברהם אבינו (וואָס ער איז געווען אַ גדול און מחוייב במצות דשייכות אז), נאָר זי האָט אַליין געצונדן ליכט, כאָטש זי איז דעמאָלט געווען אַ קטנה בת ג' שנים.

מרמב"ם הל' שבת פ"ה ה"ג. ובטושו"ע שם) הרי זה שייך רק בנשואה ולא בארוסה, וגם להטעם „שהיא כבתה נרו כו' .. שתתקן מה שקלקלה" (שו"ע אדה"ז שם. טור שם בשם מדרש — תנחומא ר"פ נח) הרי זה רק בנשואה שיש לה בעל, כחוה שכבתה נרו של עולם (בעלה).

34) תולדות כה, כ (וראה גם פרש"י לפנ"ז — וירא כב, כ) וכ"ה בסדר עולם פ"א (ראה תוד"ה וכן (יבמות סא, ב): ואי אפשר להגי' בס"ע). סוף מס' סופרים. פס"ז פרשתנו כד, מד. מדרש שכל טוב פסוק יד. ועוד. וראה הערה הבאה והערה 41.

35) כל הנ"ל מוכח גם במדרש וילקוט, דגם שם הובא הא דנר הי' דלוק, ואשר זה גרם שיצחק ישא את רבקה, כבהערה 22 (ולהעיר מההמשך במדרש שם: למדתך תורה .. יהי' משיאן תחלה ואח"כ .. בתחלה ויבאה יצחק האהלה כו') וכמפורש בלבוש כאן דהגי' דברים שבמדרש, נר דלוק (וברכה מצוי' וענן קשור) הי' קודם נשואי'. וגם אי' בב"ר לפנ"ז (פ"ס, י"ב) „מכאן שאין משיאין את היתומה כו'" ש(דין) היתומה כאן קאי על קטנה דוקא. ובילקוט מפורש „שאין משיאין את הקטנה".

36) תולדות כו, ה.

37) שו"ע אדה"ז או"ח סי' רס"ג ס"ה, ס"ט וי"א.

38) ואין לומר שאברהם (ויצחק) הדליק באהל אחר לא בהאהל שהדליקה רבקה*, דלפ"ז אינו מתאים הל' „וכשמתה פסקו" שבפרש"י, הרי לא הודלק הנר מלכתחילה. וראה לקמן הערה 48.

39) וצ"ע אם לאחר שרבקה התחילה להדליק פסק אברהם (ויצחק) להדליק, כי הדלקתה של רבקה (גם לאחר נישואי' — ראה לקמן הערה 41) ה"ז רק ענין דחינוך, ואינו פוטר את אברהם (ויצחק). וראה (— להלכה — ובמצות דרבנן כנדו"ד) שו"ע או"ח סי' תרפ"ט ס"ב ובמ"א (ומחה"ש) שם סק"ד. מ"א (ומחה"ש) סי' תרעז סק"ח. או שבקיום המצות דאבות (לפני מ"ת) אין נפק"מ בזה. ואכ"מ.

---

*) ברד"ק פי' „כן הי' מנהג בימים ההם להיות אהל לאיש בפ"ע ולאשה בפני עצמה" ומביא הכ' (ויצא ל, טז) אלי תבוא, ומ"ש שם (לא, לג) ויבא באהל יעקב ובאהל לאה. ומשמע מדבריו שאברהם ויצחק לא היו בהאהל של שרה כל הזמן עד שבאה רבקה (וכ"מ בזהר שם קלג, ב. וברמב"ן עה"פ).

אבל לפי פרש"י (שם ל, טו) פי' „אלי תבוא" הוא לפי „שלי (של רחל) היתה שכיבת לילה כו'", וב„אהל יעקב" פרש"י „הוא אהל רחל כו'" (ולא כמו שפי' הרד"ק דלעיל וכן בראב"ע וברמב"ן שם). וראה גם פרש"י וישלח לה, כב.

ולפ"ז לכאו' מוכח דעת רש"י שלא הי' להאיש אהל מיוחד כ"א שהי' אהל א' לשניהם. ומה שפרש"י (לך יב, ח) „אהל אשתו כו'" „ל שזהו כפרש"י (פרשתנו כד, כח) „הנשים .. בית לישב בו למלאכתן כו'".

דערפון האָט מען אַ קלאָרע הוראה (בהתאם צו דעם וואָס מ'האָט שוין פיל מאָל געריידט[40]) אַז ניט נאָר בנות מצוה פאָר דער חתונה דאָרפן בענטשן נרות שבת, נאָר אַז אויך קליינע מיידלעך אַנהויבנדיק פון דריי יאָר אַלט (וואָס זיינען נאָך ניט מחוייב במצות)[41], אויב זיי זיינען שוין שייך צו פאָרשטיין די באַדייטונג פון הדלקת נר שבת, דאָרף מען זיי מחנך זיין[42] אין דער מצוה פון הדלקת נש"ק — אויך דאָן ווען אין הויז איז דאָ די מוטער (אָדער אַנדערע) וואָס צינדט ליכט אַלס „מצווה ועושה" (אַזאַ וואָס איז מחוייב דערין על פי דין).

און הגם אַז רבקה איז דאָן, בא אירע דריי יאָר, געווען אַ סך מער בת-דעת ווי דאָס איז אַ מיידל סתם אין דעם עלטער[43] — ווי מען זעט עס קלאָר פון די פאַסירונגען מיט אליעזר'ן, וואָס האָט מדייק געווען אין אירע מעשים [און דערפאָר טאָקע האָט זיך געפאַדערט איר דעת, איר צו־שטימונג צום שידוך, און ביז, ווי רש"י זאָגט פריער[44], אַז מ'לערנט דערפון אַרויס אַז „אין משיאין את האשה (סתם, אַ גדולה[45]) אלא מדעתה"] — וויבאַלד אָבער זי איז נאָך פאָרט געווען ניט מער ווי דריי יאָר אַלט (אַ סך צייט פאָר בת מצוה), האָט זי דאָך (ע"פ דין תורה*[45]) געהאַט נאָך דעם דין פון אַ קטנה[46].

ז. נאָך אַן ענין נפלא זעט מען אין דעם:

ווי געזאָגט, האָט דאָך געוויס אַבֿרהם אָבינו אַליין געצונדן ליכט יע־

40) ראה באריכות שיחות חודש תשרי תשל"ה. לקו"ש חי"א ע' 281 ואילך. לקו"ש חי"ז ע' 7-146. ועוד.

41) וגם לפמ"ש בחזקוני בהכתוב עשרה גמלים (כד, י) „להרכיב עליהן עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין ונשואין" • — הרי: א) אין זה שייך כלל לבירור דעתו בענין חיוב ההדלקה אם הוא רק אחר הנשואין. ואדרבה, זה גופא שלא הביא רא־דרבקה היתה כבר לאחר הנשואין כשבאתה האהלה מזה שהדליקה נרות — מוכיח דס"ל שמדליקות גם קודם הנשואין. ב) ועוד ועיקר: מכיון שרבקה היתה בת ג' שנים (וכמפורש גם בחזקוני פסוק סד••) — אין נפק"מ אם היתה קודם הנשואין או לאחרי', כי אין הנשואין פועלים ומשנים בנוגע לחיוב במצות. ופשוט.

42) והרי האב מצווה מד"ס לחנך גם בתו (שר"ע אדה"ז או"ח סשמ"ג ס"ב. וראה מ"א ומחה"ש שם סוסק"א. וראה תוספתא עירובין (פ"ב ה"ח): „לא נמנעו .. מלשלח עירובין .. וביד בנותיהן הקטנים כדי לחנכן במצות").

•) אבל להעיר דלקמן (כה, א) הביא דברי המדרש (הובא לעיל הערה 35) „למדה תורה דרך ארץ .. שלא ישא אשה עד שישאו הם ולכך כתיב ויקח את רבקה ותהי לו לאשה כו'", דמשמע שלא הי' הנשואין קודם שבאתה ליצחק.

••) אבל בפ' תולדות (כה, כ) כתב דרבקה היתה בת י"ד שנים כשנשאת, וכדעת הספרי הובא גם בתוד"ה וכן (יבמות סא, ב). ובדעת זקנים תולדות שם. וראה ברד"ל בפדר"א פט"ז ופל"ב.

43) ראה פס"ז שבהערה 34.

44) כד, נז.

45) ובפרט דהרי משנה מל' המדרש וכו' (שהובא לעיל סוף הערה 35).

•45) אבל ראה פרש"י תולדות כה, כו.

46) כי מסתבר לומר שזה שהי' לה דין „גדולה", ה"ז רק לגבי ענינים טבעיים ולגבי דיני ב"נ, דלהיות שהאבות הי' להם דין ב"נ (ראה לקו"ש ח"ה ע' 143 ואילך. וש"נ), ושיעור דבן י"ג למצוות הוא (לכמה דיעות) מהשיעורין דהלמ"מ, הרי בב"נ לא שייך שיעור זה, ושיעורו הוא כשנעשה גדול בשכל (— ראה בכ"ז בארוכה לקו"ש חלק יוד ע' 70 ואילך. לקמן ע' 291). משא"כ הדברים שעשו (לא מצד דיני ב"נ, כ"א) מפני שקיימו את התורה, היינו חיובים של „בנ"י" — הרי השיעור דגדלות שבזה הוא כמו"ש בישראל ואין לומר שיהי' כמו שהוא בב"נ, דהרי"ז תרתי דסתרי. וק"ל.

דער ע"ש [און די תורה איז מעיד אז ער איז געווען „בא בימים וה' ברך את אברהם בכל" [47], וואס דאס מיינט דאך זיכער אויך (אדער — וכל שכן) אין רוחניות], און פונדעסטוועגן איז אין זיין (ווי אין יצחק'ס) הדלקה ניט געווען דער ענין נפלא פון „נר דלוק מע"ש לע"ש" [48] — ווי דאס איז געווען ביים ליכט־צינדן פון שרה און דער־נאך ביי רבקה וועז זי האט אנגעהויבן צינדן ליכט צו דריי יאר.

און דא זעט מען דעם געוואלדיקן כח וואס ליגט אין דער מצוה פון הדלקת הנרות אפי' פון גאר קליינע דריי־יאריקע אידישע מיידעלער, וואס יעדע אידישע טאכטער ווערט אנגערופן: בת שרה רבקה רחל ולאה, אז דורך אירער הדלקת הנר ווערט באלויכטן דאס גאנצע הויז במשך פון א גאנצער וואך, ביז דעם קומענדיקן ע"ש.

דער אונטערשייד איז אין דעם, וואס די נרות וואס שרה און רבקה האבן געצונדן האט זייער ליכטיקייט געפועלט און באלויכטן אפענערהייט די גשמיות פון שטוב, וויבאלד דער גשמיות'דיקער נר האט (בדרך נס) געברענט מע"ש לע"ש:

אבער בפנימיות הענינים איז דאס אזוי ביי יעדערער וואס בענטשט ליכט. הגם אז בעיני בשר זעט מען דאס ניט, ווארום — ווייבאלד אז „מעשה אבות" איז א „סימן" און א נתינת כח ל„בנים" [49] — האט יעדערע, וואס איז בת שרה רבקה וכו' דעם כח אז די מצוה ליכטיקייט פון איר שבת־ליכט זאל פועל זיין אויף דער גאנצער וואך.

ח. נאך אן ענין נפלא — דוקא בהדלקת נרות פון קטנות: בשעת חז"ל זיינען מפליא דעם ענין פון הבל פון לימוד התורה אז אויף דעם האלט זיך די וועלט [49*] — זאגן זיי גלייך דער־ביי אז דאס איז הבל שאין בו חטא, פון תינוקות של בית רבן דוקא,

דערפון איז פארשטאנדיק בנוגע דער מעלה פון דער הדלקה ועשיית היד שאין בו חטא דוקא.

עפ"ז איז אבער צ"ע: די אויבענ־דערמאנטע מעלה איז דאך ביי אלע מצות וענינים וואס קטנים וקטנות טוען מצד חינוך — ולא אשתמיט בספרים מבאר זיין בזה? !

ט. דער טעם וואס דוקא די נרות פון שרה און רבקה (און אזוי אויך די נרות פון אלע זייערע טעכטער — אלע אידישע פרויען און מיידלאך — אין אלע צייטן) האט געברענט מע"ש לע"ש און ניט די נרות פון אברהם (און בני ישראל בכלל), איז פאר־שטאנדיק פון דעם מרז"ל [50] אז דער

---

47) פרשתנו כד, א.

48) ואין לומר שגם הנרות שהדליק אברהם היו דולקים מע"ש לע"ש אלא שהדליק באהל אחר משא"כ באהל שרה שלאחר שמתה לא היו נרות דולקים, דלפי"ז אין מתאים (ובפרט להגירסא שבדפוס ראשון ושני (הובא לעיל הערה 3) נר דלוק באהל) הל' „ומשמתה פסקו", דמשמעו שפסקו הנסים, שלא היו דולקים מע"ש לע"ש כו', והרי לפי הנ"ל לא הדליקו נרות שם כלל.

49) ראה רמב"ן לך יב, ו. וראה ב"ר פ"מ, ו. ועוד.

ובפרט ע"פ מרז"ל שקיום המצות לאחר מ"ת הוא במדרי' נעלית יותר מקיום המצות של האבות, ודוקא לאחר מ"ת המצות פועלות בגשמיות העולם (ראה שהש"ר פ"א, ג (א). וראה לקו"ש ח"ה ע' 79 וע' 88. וש"נ).

49*) שבת קיט, ב.

50) יבמות סג, א.

ענין פון דעם מאן באשטייט אין דעם וואס ער איז „מביא חטין", נאר אין ברענגען זיי אין שטוב אריין; און די ארבעט, פון דער פרוי, פון „עזר כנגדו" איז צו פארוואנדלען די חטים אין א מאכל הראוי לאדם.

ד.ה. דער אויבערשטער האט איינגעשטעלט די טבע פון וועלט אין אן אופן, אז „איש דרכו לכבוש" [51] — צו דערארבערן זאכן פון דער דרויסנדיקער וועלט און זיי איינברענגען אין זיין הויז; דאקעגן די פרוי איז, אדרבה, „כל כבודה בת מלך פנימה" [52] — און דעריבער אלס די עקרת הבית איז איר אויפגאבע פנימה — אינעוויניק, אין הויז, צו מתקן זיין און איבערמאכן אט די איינגעבראכטע זאכן זיי זאלן זיין ראוי לאדם, ביז צו ראוי, כביכול לאדם העליון.

און דעריבער, בשעת אברהם האט געבענטשט ליכט, וויבאלד ס'איז ניט זיין תפקיד צו פארנעמען זיך מיט צרכי הבית, האט דאס ניט געדארפט ווירקן ברייגען א נס צו באלייכטן די הויז אין גשמיות'דיקן זין מער ווי ע"פ טבע — ניט דאס איז זיין עבודה.

דוקא שרה ורבקה, און נאך זיי אלע בנות שרה ורבקה כו' אלע אידישע טעכטער, וואס דער אויבערשטער האט זיי געגעבן דעם תפקיד און די שליחות צו עוסק זיין אין די צרכי הבית [53], און אויפצוטאן אויך אין די גשמיות'דיקע ענינים פון שטוב, האבן זיי די שליחות און דעם כח צו באווירקן און באלייכטן מיט זייערע נרות די גאנצע שטוב און במשך פון דער גאנצער צייט, אז אין משך פון אלע וואכן־טעג זעט מען אז דאס איז א שטוב וואס בת שרה ורבקה האט אין איר אנגעצונדן א נר שבת.

יו"ד. ע"פ הנ"ל וועט מען אויך פארשטיין דעם סדר פון די דריי זאכען אין פירש"י — בפנימיות הענינים:

מפרשים [54] זאגן אז די דריי ענינים וואס רש"י ברענגט, „נר דלוק מע"ש לע"ש ברכה מצוי' בעיסה וענן קשור על האהל", זיינען קעגן די דריי מצות וואס זיינען אנגעזאגט געווארן (במיוחד) צו אידישע טעכטער: חלה, נדה (טהרת המשפחה) און הדלקת הנר. דורך אפהיטן די מצוה פון הדלקת הנר איז „נר דלוק מע"ש לע"ש", די זהירות אין מצות חלה פועל'ט עס זאל זיין „ברכה מצוי' בעיסה", און דורך דער זהירות אין מצות נדה איז מען זוכה צו „ענן קשור על האהל" — טהרה ברענגט דעם „ענן" השכינה [55].

און בהתאם צום סדר הזמן פון די דריי מצות האט רש"י אויסגעשטעלט דעם סדר פון דריי זאכן (וואס זיינען אפהענגיק פון די דריי מצות): באלד ווי די מיידעלע קומט צום גיל החינוך הויבט זי אן אפהיטן די מצוה פון הדלקת הנר („נר דלוק מע"ש לע"ש"); שפעטער, וען זי ווערט עלטער און זי

51) שם סה, ב. הובא בפרש"י בראשית א, כח.
52) תהלים מה, יד.
53) נסמן לעיל הערה 33.

54) חזקוני (ריב"א), גור"א, רע"ב, באר מים חיים. ועוד.

55) עד"ז הוא בגור"א. ובחזקוני (וריב"א): ענן דוגמת נדה שהענין שלהם חוזר ושוב פוסק וחוזר. וברע"ב: שאוהל לשון תשמיש. ובבאר מים חיים „שכל דמ' ואיברי' כבדים ועכורים כענן זה". ובשל"ה (שם) „ענן קשור .. כמ"ש ופקדת את נוך וידעת כי שלום אהלך".

הויבט אָן צו העלפען אין שטוב־אַרבעט, איז זי אויך עוסקת בעיסה („ברכה מצוי׳ בעיסה״), און נאָך שפּעטער, בעת זי האָט חתונה, איז זי דעמאָלט מקיים די מצות נדה — טהרת המשפּחה („ענן קשור על האהל״).

פון דעם אַלעם איז פאַרשטאַנדיק דער גודל הזכות וואָס ס׳איז דאָ אין דער השתדלות אַז יעדע אידישע מיידעלע, ווי נאָר זי איז הגיעה לחינוך, זאָל צינדן ליכט בכל ערב שבת קודש (ועיו״ט).

און דורך הדלקת נר שבת וועט מען זוכה זיין, ווי ער זאָגט אין ילקוט שמעוני[56], צו די נרות ציון וואָס דער אויבערשטער וועט ווייזן, בקרוב ממש בגאולה האמיתית והשלימה.

(משיחות כ״ף מר־חשון
וש״פ חיי שרה, תשל״ה)

---

56) ר״פ בהעלותך.